

## СТАНОВИЩЕ

от д-р Радослав Димитров Радев, проф. във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”

на дисертационен труд за присъждане на научна степен 'доктор на науките' в област на висше образование 2.Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология (научна специалност – Българска литература)

**Автор:** доц. д-р Татяна Иванова Ичевска, ПУ „Паисий Хилендарски”

**Тема:** Медицински кодове в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век

### 1. Общо представяне на процедурата и дисертанта

Със заповед на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски” ( № Р33–6065 от 14.12. 2017 г.) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Медицински кодове в българската проза от Освобождението до 50-те години на XX век” за присъждане на научна степен 'доктор на науките' в област на висше образование 2.Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология (научна специалност – Българска литература).

Автор на дисертационния труд е д-р Татяна Иванова Ичевска, доцент в Катедра по история на литературата и сравнително литературознание във Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”. Представените от доц. Татяна Ичевска комплект материали е в пълно съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Спазени са всички процедури. Протоколът от заседанието показва висока степен на научна критичност и компетентност при обсъждане на дисертационния труд.

Татяна Иванова Ичевска е родена на 28 септември 1970 г. Доцент е по Българска литература от Първата световна война до наши дни в ПУ „Паисий Хилендарски”. Тя е един от най-авторитетните литературоведи в страната. С висока степен на цитируемост са трудовете ѝ за Йордан Йовков и Димитър Димов, забележителни по своите научни приноси са статиите и студиите ѝ– представени са общо 84, като 15 са по темата на настоящата ѝ дисертация. Научен ръководител е на един докторант. Има активна позиция като литературен критик, със знакови издания като съставител и като автор на учебни помагала. Участвала е в седем проекта.

### 2. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд на доц. Татяна Ичевска е значимо и трудно за организиране научно изследване, тъй като по същество медицинските кодове обхващат цялостния живот на обществото, така че дори и духовно извисени състояния и чувства като любовта, могат да се означат като болест. Ето защо е актуална тематиката му – почти всички аспекти имат отношение към съвременното като нравствен, социален и естетически порядък. Някои от проблемно-тематичните ядра в труда, свързани с войната, идеологията, лекаря, проституцията и др. отварят жизненото ни отношение към света, тъй като анализират образи и сюжети в художествената литература за знакови и за съзнанието на днешния българин. Универсалните постановки на доц. Ичевска като: „Телесните и душевните болести в своето единство градят представата за отключената от войната тотална болест на света – болен е изгубилият опори и вяра индивид, но болен е и народът, България е „болник“, неизлечимо болни са величията” (с.398), звучат много тревожно, защото са пределно актуални.

### **3. Познаване на проблема**

Богатата библиография на изследването показва нагласата на доц. Татяна Ичевска да обзоре цялостно проблема както теоретически, така и аналитично. Трудността идва не само от широкия времеви диапазон, но и от значимия брой текстове от този период. Най-голямата сполука според мен е, че авторката неизбежно се доверява на медицината, що се отнася до различните болести, но реално надмогва полето на медицината, защото в художествената литература болестта е и образ, т.е. тя е нещо, което е и отвъд себе си. Още повече, че когато и лекарят е „човек за себе си” (с.99), тогава медицинския проблем се означава като социален и нравствен. За всяко от проблемно-тематичните ядра доц. Ичевска въвежда нов кръг от познания, от изследвания, от художествени текстове, така че единното тяло на дисертацията добива различни проекции и перспективи.

### **4. Методика на изследването**

Самият характер на изследването предполага литературата да се мисли като отворена система, т.е. изследвачката да е по-близо до методологията на междутекстовостта, тъй като естетиката на болестта няма как да бъде премислена и аналитично изведена, без подпомагане от медицината, социологията, антропологията, психологията и т.н. Тази методология обаче не е натрапена, тъй като сюжетите и образите в българската литература позволяват вътрешно структуриране спрямо това, което те са. Този подход е значителен успех на доц. Ичевска. При това положение по-слаби от художествена гледна точка текстове влизат в един порядък, който позволява да се види как в литературата се гради даден образ или мотив и става част от възможното им случване в голямата литература. Текст като „Десетдневно царуване. Из българското въстание в 1876 г. на Атанас Шопов (с.115-116), подложен на критика още от Иван Вазов за естетическа несъстоятелност, става възможен за анализ именно поради

въвеждане на определена проблематика – за болния от туберкулоза. В редица обобщаващи конструкции авторката сама показва как в методологията на работата ѝ самият художествен текст поражда потребност от „отворен” тип четене, което позволява и типологизирането на явленията. „В „Търновската царица” – пише тя – човешките болести са противопоставени на политическите, които също уплътняват представата за моралната нечистота в творбата. Ако първите могат да бъдат овладени и дори излекувани със средствата на медицината, то за вторите няма лекарства или лекари, способни да спрат техния ход. Ставащото на Балканите и у нас неслучайно е пречупено през гледната точка на доктор Старирадев – от хронично заболяване балканските раздори бързо се трансформират в прогресираща (и необратима) болест, кулминационна точка на която е войната”(с.106). Великолепно тълкувание. Впрочем почти след всяко проблемно-тематично ядро доц. Ичевска има такива синтезирани конструкции, плод на философски размисъл.

## **5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите**

Дисертацията на доц. Татяна Ичевска се състои от седем глави. В началото е подходила дисциплинирано, с оглед спецификата на труда си, за да ни въведе в целите и мотивите за избора на тази проблематика, така че да влезе в кръга на специфичното и типологично общото (с.5). Приемам за основателно обговарянето на подходите ѝ, тъй като отварянето на времевите граници задава трудности за типологизиране на явления от различни исторически периоди и най-малкото трябва да бъде ясна позицията на изследвача. Според мен не е било необходимо да се правят уговорките на с.8-10, тъй като в някои случая омаловажават възможните връзки, които може да направи читателя на текста . Така например в т.3 уточнява, че проблемът за „болното време” няма да бъде обект на самостоятелно проучване, но то така е разположено в дисертацията, че на мен ми беше приятно да си го конструирам. Изобщо доц. Ичевска така е нагласила отсъстващото (с.34), че да помечтаем за нея и разума ѝ и в бъдеще.

В първа глава „Медицина и литература” много добре е изведена тезата, че „Попадайки в художествената литература, болестта и здравето се превръщат от чисто физиологични факти във факти на културата”(с.11). Авторката основателно обръща внимание на гледането и ролята на словото при лечението, като се опира на известни авторитети. Бих ѝ препоръчал да осмисля гледането като част от лечението не само при лекарите, но и при писателите. Например при Йордан Йовков духовното здраве на героя е означено чрез гледането. След отделната глава доц. Ичевска включва приложения, което е интересна практика, защото те не са откъснати от основния текст, а са своеобразна информационна и проблемна среда, за да може читателят да уплътни представите си. Това е доста функционален подход – постановките са чисти и ясни, без обяснителност, а чрез приложенията продължени в друг контекст.

Силната страна на втора глава „Рожбите на Хипократ” е, че в нея представата за лекаря, фелдшера, шарлатанина и т.н. се проектира след това в останалите глави. Авторката наслабва виждания за лекаря още от Българското средновековие и Възраждането, но същинските анализи са върху текстове от новата българска литература. Първоначалният сравнително-исторически подход при изграждане представите за лекаря в различните художествени текстове води до възможността да се направи по-плътен и задълбочен анализ на „Търновската царица” на Емилиян Станев. Много сполучливо подготвяне и отваряне на читателя, тъй като повестта е „положена върху цял сноп важни медицински и обществени проблеми” (с.107), които се интерпретират и в следващите глави.

Трета глава „Туберкулозата – литературни проекции” е удивителна с това, че с тази болест са свързани едни от най-богато изградените образи в българската литература. Достатъчно е да споменем Странджата, Климент Бенков, Илко Кралев и др. Знакова е концепцията, че туберкулозата е своеобразен „лакмус” за духовните и нравствените качества на героите, както и за „моралната чувствителност на проповедниците за свобода” (с.120). Изключително силни за текстовете, свързани с туберкулозните героини в прозата. Аз лично съм удивен от проникновението и нещо особено важно – от топлотата на анализа, чрез която доц.Ичевска премисля характера и съдбата на жени като Божана и Елеонора. Не бива да се подминава тази способност на авторката да преживява думите си, без това да пречи на нейната аналитичност и обективност. В болката на туберкулозният по особен начин е видяна българската чувствителност. Без да пресилвам ще кажа, че това са едни от най-хубавите страници в българското литературознание, пропити с тъга, но облъхнати от съпричастност. Литературоведът се е означил като духовен лекар.

В четвърта глава „Война и болест” основателно на Йордан Йовков е отделено специално внимание с оглед на различните послания, които имат разказите му за войната. Сравнението на творчеството му с „Холера” на Людмил Стоянов е изключително продуктивно. Аз лично съм удовлетворен от начина, по който доц. Ичевска тълкува идеята за братските могили във финала на Йовковите „Земляци” (с.177), тъй като тя е удивителна форма на хуманизъм в представите на писателя. Поздравление за автора, че е извадил от лекото забвение романа на Константин Петканов „Морава звезда кървава” – може би точно в контекста на войната може да се изведе най-добре неговата същност. Особено функционален е съпоставителният подход при анализа на текстовете на Йордан Йовков, Людмил Стоянов, Георги Райчев, Емилиян Станев и др., но съпоставка, която не работи на принципа „тук е така и тук е така”, а с ясен стремеж да се изведе философската, психологическата и духовна същност на човека, обременен от войната.

Различен е подходът към болестта в пета глава „Любов и болест” при условие, че проституцията и венерическите болести са били винаги деликатна тема. Поради това доц.

Ичевска е предпочела по-дългото обговаряне на проблема, или както тя го определя като вглеждане в „извънлитературното битие на венерическите болести” (с.257). Намирам за сполучливо това отваряне на премълчанията в българската литература. Макар да коментира подхода на Димитър Димов, когато описва болестта на Мария от „Тютюн” да не я назовава, а да уточни само симптомите, авторката не влиза в дълбочина на един радикален проблем – след като е създал творбата си какво трябва и какво не трябва да казва авторът за нея. Не убива ли писателят романа си, когато в обсъжданията изрича името на болестта, след като го скрива в текста си? Чрез етиката на анализа си (с.265 – 266) доц. Ичевска щади писателя, но ясно е, че той допуска една нелепост. Що се отнася до любовта като болест и лудост съм изненадан, че българската проза не е отишла много далеч от идеята за „карасевда” в романа „Под игото” на Иван Вазов.

Шеста глава „Хигиена и здраве” по своята дълбочина показва колко дълго време доц. Ичевска е премисляла проблематиката – сериозни проучвания, интригуващи концепции, текстове, които досега оставаха встрани от интерпретаторските намерения. Струва ми се, че рецензията на Захари Стоянов за актуалната българска действителност би следвало да бъде съотнесена към разбирането на Димитър Талев за чистотата в романа „Железният светилник”, тъй като предложената от Зах. Стоянов натура не обяснява всичко. Слушал съм доклада за банята на една от литературните конференции в Арбанаси и затова мога да кажа, че тази дисертация е вече пренесена в умовете на много читатели.

Седма глава „Аптеката на българската литература” е удачно за завършване на труда, тъй като самото мислене и подходът на доц. Ичевска е да погледне на болестите оздравително, така че в перспективата духовно и физическо здраве да се самопостигнат. Независимо от констатацията, че „аптеката не присъства като значим топос в нашите художествени произведения” (с.381), то двойствената роля на лекарството – като връщане към живота и като отвеждане към смъртта, е проследена с ценни наблюдения и анализи.

Приносните моменти на дисертацията са коректно и вярно отразени от доц. Ичевска в края на дисертационния труд. Към тях бих прибавил и сполучливият научен подход на авторката да съвместява в процеса на интерпретацията художествени и нехудожествени текстове. Очевидно за българската литература, особено през първата половина на 20. век, този подход е удачен, тъй като се оказва важен контекстът за създаване на дадена творба.

## **6. Преценка на публикациите и личния принос на дисертанта**

Публикациите на доц. д-р Татяна Ичевска са свързани с дисертационния ѝ труд и представляват неизменна част от неговата подготовка и популяризиране на тезите и идеите в него.

## **7. Автореферат**

Авторефератът отразява вярно и системно проблемите в дисертационния труд.

## **8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати**

ПРЕПОРЪЧВАМ ДИСЕРТАЦИЯТА ДА БЪДЕ ИЗДАДЕНА.

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на изискванията на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че доц. д-р Татяна Иванова Ичевска притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност *Българска литература*, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, за автореферата и постигнатите резултати и приноси и предлагам на почитаемото научно жури да присъди на доц. д-р Татяна Иванова Ичевска научната степен '**доктор на науките**' в област на висше образование 2.Хуманитарни науки; професионално направление 2.1. Филология (научна специалност – Българска литература).

07.02. 2018 г.

**Изготвил становището:** .....

Проф.д-р Радослав Радев.